

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Π.3.2.5 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία Β΄ Λυκείου

Θεματική ενότητα:

Σοφοκλέους, «Αντιγόνη» στ. 77 - 99

Τίτλος:

**«Δραματοποίηση πρωτότυπου διαλόγου με αφορμή τη
στιχομυθία Αντιγόνης- Ισμήνης»**

Συγγραφή: ΟΛΓΑ ΤΣΑΝΤΣΑΝΟΓΛΟΥ

Εφαρμογή: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας, Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Δραματοποίηση πρωτότυπου διαλόγου με αφορμή τη στιχομυθία Αντιγόνης-Ισμήνης

Εφαρμογή σεναρίου

Γεώργιος Σπηλιόπουλος

Δημιουργία σεναρίου

Όλγα Τσαντσάνογλου

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Τάξη

Β' Λυκείου

Χρονολογία

Από 12-2-2015 έως 19-3-2015.

Σχολική μονάδα

4ο Γενικό Λύκειο Πάτρας

Διδακτική / θεματική ενότητα

Σοφοκλέους, «Αντιγόνη»: Πρόλογος, στχ.77-99

Διαθεματικό

Ναι

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

I. Φιλολογικής Ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία [Λύκειο]

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία (από μετάφραση)

II. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Θεατρολογία

III. Ημιτυπικές και άτυπες διαδικασίες εκπαίδευσης

Θεατρική Αγωγή

Χρονική διάρκεια

6 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, σχολική βιβλιοθήκη, αίθουσα εκδηλώσεων.

Εκτός σχολείου: μουσείο, θέατρο, κινηματογράφος, γειτονιά.

II. Εικονικός χώρος: Facebook

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Το συγκεκριμένο σενάριο απαιτεί ομαδοσυνεργατική διδασκαλία σε διαδικτυακό περιβάλλον από τους μαθητές και τον καθηγητή. Ο διδάσκων πρέπει να είναι και θεωρητικά καταρτισμένος αλλά και εξοικειωμένος με τις ΤΠΕ και τη χρήση τους στην Εκπαίδευση.

Πιο συγκεκριμένα, ο διδάσκων πρέπει:

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Να συντονίζει, εμψυχώνει, καθοδηγεί τις επιμέρους ομάδες.
- Να μπορεί να προσαρμόζει τη διδασκαλία του χειριζόμενος τον ψηφιακό χώρο και δημιουργώντας σε αυτόν.
- Να έχει στοιχειώδεις γνώσεις δημιουργικής γραφής στη δραματολογία.
- Να έχει γνώση της σύγχρονης δραματολογίας και φιλμογραφίας και να παρακολουθεί τις κινηματογραφικές μεταφορές των θεατρικών έργων.

Οι μαθητές πρέπει:

- Να είναι εξοικειωμένοι με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία.
- Να μπορούν να χρησιμοποιούν υπολογιστές.
- Να έχουν στοιχειώδη εμπειρία από σχολικές γιορτές ή παραστάσεις.
- Να είναι πρόθυμοι να εμπλακούν στη διαδικασία της δημιουργικής γραφής.

Αναφορικά με τις τεχνικές υποδομές αρκούν τέσσερις φορητοί υπολογιστές και σύνδεση στο διαδίκτυο μέσα στη σχολική αίθουσα. Καλό θα είναι να υπάρχει βιντεοπροβολέας.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Όλγα Τσαντσάνογλου: «Δραματοποίηση πρωτότυπου διαλόγου με αφορμή τη στιχομυθία Αντιγόνης - Ισμήνης», Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία; Σοφοκλέους «Αντιγόνη», Β΄ Λυκείου.

Το σενάριο αντλεί

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στους [στίχους 77-99 του Προλόγου](#) της τραγωδίας του Σοφοκλή «Αντιγόνη» παρακολουθούμε τον λιτό, σύντομο διάλογο Αντιγόνης - Ισμήνης, στον οποίο δίνονται αριστοτεχνικά οι συγκρουόμενες σκέψεις των δύο αδελφών. Η σκιαγράφηση αυτών των δύο χαρακτήρων αξιοποιείται στο σενάριο. Οι μαθητές ωφελούνται πολλαπλά: εμβαθύνοντας στις αξίες και τα πρόσωπα, συνειδητοποιώντας πως έχουμε συμπληρωματικές προσωπικότητες, παρατηρώντας πως η Ισμήνη αποτελεί το ηθικό φόντο της Αντιγόνης, όπως σε ένα πίνακα ζωγραφικής το πρόσωπο του πρώτου πλάνου αποκτά μεγαλύτερη έμφαση από εκείνο που εσκεμμένα υπάρχει στην πλάτη του.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Προσπαθώντας να ξεφύγουμε από το στενό και τυποποιημένο τρόπο διδασκαλίας του Αναλυτικού Προγράμματος που ορίζει να διδαχθεί γραμματική και συντακτικό πάνω σε ένα έργο γραμμένο για να παρασταθεί, προτείνουμε η διδασκαλία του σοφόκλειου δράματος αφενός να περιλάβει μεγαλύτερες από τις εσκαμμένες ερμηνευτικές διαστάσεις και αφετέρου να γίνει θεώρηση της συγκεκριμένης σύγκρουσης των δύο ηρωίδων συγκριτικά και με άλλο θεατρικό έργο του ίδιου συγγραφέα, την «Ηλέκτρα».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις πρότυπα, στάσεις ζωής

Θεωρώντας πως το ζητούμενο είναι να ωφεληθεί ο μαθητής από τα διαχρονικά μηνύματα του αρχαίου δραματουργού, ενδιαφερόμαστε να συνειδητοποιηθεί η δυσκολία να αντιμετωπιστεί μια κρίσιμη κατάσταση και να διακριθούν οι αντιτιθέμενες απόψεις που παρουσιάζονται κάθε φορά όχι μόνο στα πλαίσια της επιχειρηματολογίας αλλά και των αντικρουόμενων συναισθημάτων. Επιπλέον, το δίλημμα που αντιμετωπίζει η Αντιγόνη ιδωμένο ως ανάλογο με το πρόβλημα που έχει υπάρξει στην τραγωδία «Ηλέκτρα», ανοίγει τους ορίζοντες των μαθητών και βαθαίνει τη σκέψη τους, καθώς τους μπει στη συγκριτική εξέταση κειμένων και τη διακειμενικότητα των προβληματισμών. Περαιτέρω, αντιλαμβάνονται πως δεν έχει νόημα η τόλμη κι αποφασιστικότητα της Αντιγόνης δίχως την ένταξή τους σε ένα συγκεκριμένο προβληματισμό από τον οποίο συνάγονται συμπεράσματα για τις εποχές και τα διλήμματα τους. Τέλος, παρακινούνται να συνθέσουν μία αντίστοιχη δική τους δημιουργία στην οποία καλούνται να αντιστοιχίσουν όσα έχουν διαμορφώσει από τη μελέτη τους και να δοκιμαστούν πάνω στα θέματα με τα οποία έχουν προβληματιστεί.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιωκόμενοι στόχοι είναι:

- Να κατανοήσουν τη κειμενική ιδιαιτερότητα της στιχομυθίας (εκφορά, δομή κ.τ.λ.).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Να αντιληφθούν τον ρόλο του σύντομου/ αποσπασματικού διαλόγου στην εξέλιξη και πλοκή ενός έργου.
- Να αντιληφθούν τη στιχομυθία ως ρυθμιστικό παράγοντα κορύφωσης στο δράμα.
- Να κατανοήσουν τον αισθητικό χαρακτήρα της προφορικότητας, όπως αναδεικνύεται από τα διαλογικά μέρη του δράματος.

Γραμματισμοί

Επιδιωκόμενοι στόχοι είναι:

- Να μελετήσουν και να εμβαθύνουν στην τεχνική μιας στιχομυθίας.
- Να εντοπίσουν κοινούς θεματικούς άξονες αναφοράς μέσα από τη σύγκριση παραπλήσιων διαλογικών μερών.
- Να εντοπίσουν τους κοινούς λεκτικούς και φραστικούς τρόπους σε έναν διάλογο σύγκρουσης χαρακτήρων.
- Να εξασκηθούν στην απόδοση χαρακτηριστικών χαρακτηριστικών μέσα από τα διαλογικά μέρη.
- Να εξασκηθούν στον τρόπο απόδοσης της ψυχοσύνθεσης, ιδιοσυγκρασίας, συμπεριφοράς ενός χαρακτήρα μέσα από την προφορική του λεκτική παρέμβαση σε μια διαφωνία.
- Να εξασκηθούν στην πρωτότυπη δημιουργία διαλόγου με αφετηρία αντικρουόμενες ιδεολογικές απόψεις.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Να μελετήσουν τη σκηνοθετική απόδοση στην εκφορά διαλόγων.

Διδακτικές πρακτικές

Το συγκεκριμένο σενάριο απαιτεί πρωτίστως ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Οι ομάδες δουλεύουν πρωτίστως στην τάξη, ελάχιστα στο σπίτι και περιορισμένα στην αίθουσα υπολογιστών. Η συζήτηση ενθαρρύνεται και είναι απαραίτητη για την ερμηνεία και την ανατροφοδότηση κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Επιπλέον, οι ομάδες ασκούνται στην κριτική αφομοίωση θεατρικών έργων (και μεμονωμένα των διαλόγων), κρατούν σημειώσεις και προχωρούν σε περαιτέρω συζήτηση σχετικά με τις ιδεολογικές ή κοινωνικές ή πολιτικές απόψεις που αναφέρονται. Οι μαθητές επιχειρούν τη συγγραφή πρωτότυπου διαλόγου και τη δραματοποίησή του. Τέλος, η αυτενέργεια αναδεικνύεται με την ανάληψη ρόλων όπως αυτοί του σκηνοθέτη, του υποκριτή, του συγγραφέα, του σκηνογράφου.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Οι σπουδές φύλου διδάσκονται τα τελευταία χρόνια στην Α΄ Λυκείου στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Η νεότερη εισαγωγή της ενότητας αντιμετωπίζεται ολοκληρωμένα, εφόσον αποτελέσει το θεωρητικό πλέγμα και σε άλλα διδακτικά αντικείμενα των ανθρωπιστικών σπουδών στο Λύκειο. Συγκεκριμένα, η εφαρμογή των σπουδών φύλου στο σοφόκλειο δράμα παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί αφετηρία όλων των σύγχρονων θεωρητικών αναγνώσεων και κατ'

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

επέκταση των θεατρικών αποδόσεων της «Αντιγόνης» στην πρόσφατη παραγωγή. Παράλληλα, η προσέγγιση αυτή αφήνει εξαιρετικό περιθώριο ερμηνευτικής ικανότητας από τους μαθητές οι οποίοι γίνονται αναγνώστες που αναγνωρίζουν συμπεριφορικά μοτίβα με βάση το φύλο και την κοινωνική του ταυτότητα σε κάθε εποχή.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η διδασκαλία αφορά στην μελέτη της στιχομυθίας σύμφωνα με τις τυπικές διδακτικές οδηγίες για το αρχαίο δράμα (ορολογία, ρόλος, μορφή). Επιπλέον, το σενάριο προϋποθέτει την παρακολούθηση δύο κινηματογραφικών ταινιών. Η μία μπορεί να γίνει αποσπασματικά μέσα στην τάξη και η δεύτερη στην αίθουσα προβολών του σχολείου ή και εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Αυτό συμπίπτει με τη σχολική περίοδο λίγο πριν ή μετά τις διακοπές των Χριστουγέννων και υπάρχει δυνατότητα να αξιοποιηθεί και ως πολιτιστική εκδρομή.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι ΤΠΕ αξιοποιούνται κατά την επεξεργασία και αρχειοθέτηση της κλασικής ταινίας *Λεωφορείον ο Πόθος* του Ηλία Καζάν. Επίσης, οι μαθητές αναζητούν από τους διαδικτυακούς πόρους την τραγωδία «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή καθώς και τη μετάφρασή της. Συντάσσουν κείμενα, παρουσιάζουν τα συγκριτολογικά δεδομένα σε προβολή παρουσίασης, αναζητούν υλικό φωτογραφικό ή άλλο για τις ταινίες στο διαδίκτυο. Δημιουργούν κατάλογο ταινιοθήκης, βιντεοσκοπούν δραματοποιημένο αποσπασματικό διάλογο.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την εκπαίδευση
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

[Σοφοκλέους Τραγωδία, Αντιγόνη – Φιλοκτήτης](#), Β΄ Λυκείου.

Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Τένεσση, Ουίλιαμς,. 2012. *Λεωφορείο ο Πόθος*. Μτφρ. Ερρίκος Μπελιές. Αθήνα:εκδ. Ηριδανός.

Σοφοκλή, «Ηλέκτρα». Μτφρ. Γιώργος Χειμωνάς. 1984. Αθήνα: εκδ. Καστανιώτη.

Σοφοκλή, [«Ηλέκτρα»](#) [πηγή: «Μικρός Απόπλους». Επιμέλεια: Άγγελος Περδικούρης]

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Ταινίες

[Λεωφορείο Ο Πόθος](#) Μυθοπλασία, Η.Π.Α.. 1951. Διάρκεια: 122΄. Πρωτότυπος τίτλος: A Street Car Named Desire. Σκηνοθεσία: Ελία Καζάν. Ηθοποιοί: Βίβιαν Λι, Μάρλον Μπράντο. Σενάριο: Tennessee Williams, Oscar Saul (βασισμένο στο ομώνυμο θεατρικό έργο του Tennessee Williams). Διεύθυνση φωτογραφίας: Harry Stradling. Μουσική: Alex North. Παραγωγή: Charles K. Feldman Group, Warner Bros) [πηγή: YouTube.].

[Θλιμμένη Τζάσμιν](#) Αμερικανική Ταινία. 2013. Πρωτότυπος τίτλος: *Blue Jasmin*. Διάρκεια: 98΄. Σκηνοθεσία και σενάριο Γούντι Άλεν. Ηθοποιοί: Κέιτ Μπλάνσετ, Άλεκ Μπάλντουιν, Σάλι Χόκινκς. [πηγή: YouTube].

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

[Η αναμονή](#) [Ταινία. 2013. Πρωτότυπος τίτλος: The Wait. Σκηνοθεσία: M. Blash, Ηθοποιοί: Jena Malone, Chloë Sevigny, Luke Grimes[πηγή: YouTube].

Τραγούδια-Ηχητικά αποσπάσματα

[Μελίνα Μερκούρη, Χάρτινο το φεγγαράκι](#). 1969. Ερμηνεία: Μελίνα Μερκούρη. Στίχοι: Νίκος Γκάτσος. Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις [πηγή: YouTube].

[Λεωφορείο ο Πόθος, φωνητικό αρχείο](#). Διάρκεια: 1: 00: 36. Τέννεσσου Ουίλλιαμς *Λεωφορείον ο Πόθος*. Ερμηνεία: Μελίνα Μερκούρη, Σκηνοθεσία: Κάρολος Κουν, Μετάφραση: Νίκος Γκάτσος, Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις. Ηχογράφηση: 1954. Παίζουν: Μελίνα Μερκούρη, Βασίλης Διαμαντόπουλος, Τόνια Καραλή, Δημήτρης Χατζημάρκος, Εκάλη Σώκου [πηγή: YouTube].

Διδακτική πορεία / στάδια /φάσεις

[Α΄ Φάση](#)

(εργαστήριο πληροφορικής, 2 διδακτικές ώρες)

Στην πρώτη φάση, οι μαθητές καλούνται να συναναγνώσουν το Α΄ Επεισόδιο της «Ηλέκτρας» του Σοφοκλή και να απομονώσουν την στιχομυθία Ηλέκτρας – Χρυσοθέμιδος (Α΄ Επεισόδιο, στίχοι 251-471, συγκεκριμένα στίχοι 372-416). Έχει προηγηθεί η διδασκαλία των στίχων 77-99 της «Αντιγόνης» και έχουν αναλυθεί τα επιμέρους χωρία που χαρακτηρίζουν τον διάλογο (στάδια κορύφωσης, δίστιχα αντιπαράθεσης, εκφορές ρημάτων κλπ). Στη συνέχεια, διερευνώντας το σχετικό χωρίο από την «Ηλέκτρα», καταγράφουν κοινά σημεία που αφορούν στις

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

αντικρουόμενες απόψεις, και σχετίζονται με το θέμα απόδοσης τιμής στους νεκρούς, το ιστορικό της οικογένειας και την ασέβεια που βαραίνει τις ηρωίδες. Παράλληλα, συγκρίνονται και με βάση το πρωτότυπο αλλά και το μεταφρασμένο απόσπασμα στοιχεία γλωσσικής εκφοράς. Οι μαθητές απομονώνουν τα διαλογικά μέρη από το πρωτότυπο κείμενο σε δύο αρχεία τα οποία επεξεργάζονται (αφαιρούν τις συντμήσεις ονομάτων των διαλόγων) ώστε να τα χρησιμοποιήσουν στο πρόγραμμα Wordle (εναλλακτικά στο πρόγραμμα Tagxedo). Με την εφαρμογή αυτή εμφανίζονται οι λέξεις που απαντώνται πιο συχνά. Καταγράφουν τα συμπεράσματά τους. Στη συνέχεια, συντάσσουν κείμενο συγκρίνοντας τα δύο χωρία με βάση τους θεματικούς άξονες: 1) Απόδοση τιμής στους νεκρούς. 2) Ιστορικό οικογένειας (Λαβδακιδών / Ατρείδων) που βαραίνει τις δύο αδερφές.

Β' Φάση

(αίθουσα με βιντεοπροβολέα, 2-3 διδακτικές ώρες)

Στη φάση αυτή, η ολομέλεια της τάξης παρακολουθεί την κινηματογραφική μεταφορά του θεατρικού έργου του Τέννεση Ουίλιαμς *Λεωφορείον ο Πόθος* (1951) (*A Streetcar named desire*). Προηγείται μια πρώτη γνωριμία με το πρωτότυπο έργο, γίνεται εισαγωγή σχετικά με τα πρόσωπα και τα σημεία που θα πρέπει να προσέξουν οι μαθητές κατά την προβολή. Καλό είναι να κρατήσουν σημειώσεις σύμφωνα με τα εισαγωγικά στοιχεία που έχει δώσει ο διδάσκων, ενώ η προβολή μπορεί να διακόπτεται για να σημειώνουν ή να συζητούν κάποια σημεία. Οι μαθητές

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

παρατηρούν τους δύο βασικούς γυναικείους χαρακτήρες και αναλογούν τα ζεύγη: Αντιγόνη / Ηλέκτρα / Μπλάνς και Ισμήνη / Χρυσόθεμις / Στέλλα. Είναι, επίσης, ενδιαφέρουσα η παράλληλη ανάγνωση Αντιγόνης – Κρέοντα και Μπλάνς – Κοβάλσκι όσον αφορά την εμμονή της ανδρικής παρουσίας στους νόμους και τα κληρονομικά – οικονομικά ζητήματα (πέρα από το συγκρουσιακό στοιχείο που διέπει τις σχέσεις τους ούτως ή άλλως). Μετά την ολοκλήρωση της προβολής, γίνεται συζήτηση σχετικά με τα κοινά σημεία που παρατηρήθηκαν στις σχέσεις των δύο γυναικείων χαρακτήρων και προτείνεται για το σπίτι η παρακολούθηση της ταινίας του Γούντι Άλεν, *Θλιμμένη Τζάσμιν*.

Γ' Φάση

(αίθουσα υπολογιστών ή τάξη και υπολογιστής με σύνδεση στο διαδίκτυο και προβολέας / διαδραστικός πίνακας, 2 διδακτικές ώρες)

Οι μαθητές στη φάση αυτή χωρίζονται σε ομάδες: οι Συγγραφείς αναλαμβάνουν την δημιουργία διαλόγου, οι Υποκριτές τη δραματοποίηση και οι Σκηνοθέτες – Σκηνογράφοι την επιμέλεια της δραματοποίησης αυτής.

Δ' Φάση

(αίθουσα εκδηλώσεων ή τάξη, 1 διδακτική ώρα)

Η τελική φάση, η οποία ανάλογα με τον ρυθμό εφαρμογής που προηγήθηκε μπορεί να παραληφθεί ή να έχει τη μορφή σχολικής εκδήλωσης, είναι ελεύθερη και

εξαρτάται από την αυτοβουλία και επιθυμία των μαθητών καθώς και την σύσταση ή πρόθεση του διδάσκοντος.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

- Εισέλθετε στο Wiki του μαθήματος και από την πλευρική εργαλειοθήκη πατήστε το *Pages and Files*.
- Επιλέξτε τα δύο αρχεία με τον τίτλο «στιχομυθία Αντιγόνης – Ισμήνης», «στιχομυθία Ηλέκτρας – Χρυσοθέμιδος» από το πρωτότυπο.
- Αφαιρέστε τις συντμήσεις των αρχικών ονομάτων και τους αριθμούς των στίχων.
- Εισέλθετε στην ιστοσελίδα [Wordle](#) και εισάγετε τα κείμενα έτσι όπως διαμορφώθηκαν. Τι παρατηρείτε; Καταγράψτε τις λέξεις που επαναλαμβάνονται περισσότερο και σχολιάστε εν συντομία. Τι παρατηρείτε;
- Μελετήστε το ιστορικό της οικογένειας των [Ατρείδών](#) και των [Λαβδακιδών](#). Παρακολουθώντας τον κύκλο του «αίματος» ως προς τους φόνους να συγκρίνετε την πρόθεση για απόδοση τιμής στους νεκρούς από την Ηλέκτρα και την Αντιγόνη.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

2^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Έχετε παρακολουθήσει τις ταινίες *A Streetcar named desire* και *Blue Jasmin*. Κρατήστε σημειώσεις από τις ταινίες με άξονες σύγκρισης τους ακόλουθους:
 - Οικογενειακός αφανισμός εξαιτίας των χρεών.
 - Μοτίβο νεκρών (οι ηρωίδες έχουν μείνει μόνες).
 - Οικονομικός ξεπεσμός (και ξεπεσμός αριστοκρατικής κοινωνικής τάξης).
- Αξιοποιήστε τα δεδομένα του 1^{ου} Φύλλου Εργασίας και τις σημειώσεις που κρατήσατε από τις ταινίες σύμφωνα με τους άξονες αναζήτησης που σας δόθηκαν και συμπληρώστε τους ακόλουθους πίνακες:

Αντιγόνη	Ισμήνη

Ηλέκτρα	Χρυσόθεμις

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Μπλανς	Στέλλα

Τζάσμιν	Τζίντζερ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

3^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Επιλέξτε δύο ζεύγη ονομάτων που θα έχουν οι ηρωίδες σας.

Α΄ Ομάδα (Σκηνοθέτες – Σκηνογράφοι)

Να αποδώσετε τα επιμέρους στοιχεία – χαρακτηριστικά των ηρώιδων.

Β΄ Ομάδα (Συγγραφείς – Υποκριτές)

Συνθέστε δύο ξεχωριστούς διαλόγους μεταξύ των ηρώιδων που έχουν σκιαγραφηθεί από την Α΄ Ομάδα.

Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο αφήνει περιθώριο για διαφοροποιήσεις και δίνει την ευκαιρία στους διδάσκοντες να επιλέξουν κείμενα σύγκρισης από το αρχαίο ελληνικό ή νεοελληνικό ή και σύγχρονο ρεπερτόριο. Η συγγραφή πρωτότυπου διαλόγου εντάσσεται εξίσου και σε ομίλους δημιουργικής γραφής και η ολοκλήρωση του σεναρίου μπορεί να έχει μορφή, βαρύτητα, και διάρκεια ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης και την επιθυμία του διδάσκοντος.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο διαφοροποιείται εντελώς από την έως τώρα διδακτική αντιμετώπιση του σοφόκλειου δράματος. Αυτό μπορεί να προκαλέσει αμηχανία σε πρώτη φάση και να αμφισβητηθεί η διδακτική ή και η παιδαγωγική του αξία. Αν και βοηθούν αρκετά οι ΤΠΕ, μεγάλη σημασία έχει να κερδίσει το ενδιαφέρον των παιδιών η όλη διαδικασία και να συμμετάσχουν ένθερμα. Προσωπικά, είχα την καλή τύχη να εργαστώ σε ένα τμήμα όπου είχα πολλές θετικές εκπλήξεις και τονωτικές ενέργειες προθυμίας και ανάληψης πρωτοβουλιών, αν δεν υπήρχαν αυτές, το σενάριο δύσκολα θα περπατούσε, γιατί μια από τις βασικές του προϋποθέσεις είναι η αυτενέργεια.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Culler, J. 2003. *Λογοτεχνική Θεωρία. Μια συνοπτική εισαγωγή*, μτφρ. Κ. Διαμαντάκου. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Baldwin, P. & K. Fleming. 2003. *Teaching Literacy through Drama. Creative approaches*. New York: RoutledgeFalmer.

Scodel, R. 2010. «Η τραγωδία του Σοφοκλή». Στο: Gregory, J. (επιμ.) 2010, *Όψεις και θέματα της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας. 31 εισαγωγικά δοκίμια* (επιμ. Ιακώβ Δ. Ι). Αθήνα: Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα.

Παπάζογλου, Ε. 2014. *Το πρόσωπο του πένθους. Η Ηλέκτρα του Σοφοκλή ανάμεσα στο κείμενο και την παράσταση*. Αθήνα: Πόλις.

Τσάφος, Β. 2004. *Η διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Γλώσσας. Για μια εναλλακτική μαθητεία στον αρχαίο κόσμο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Χουρμουζιάδης, Ν. Χ. 1984. *Όροι και μετασχηματισμοί στην αρχαία ελληνική τραγωδία*. Αθήνα: Γνώση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ